

VIII.

HERMAN BANGS FADER, FREDERIK
LUDVIG BANG

Af Hans Vald. Gregersen.

Herman Bang er måske den af vore digtere, hos hvem barndomserindringerne har spillet størst rolle. Det er derfor særdeles velbegrunderet, når han som motto over sin roman »Det hvide Hus« — der sammen med »Tine« er bygget over minder fra barndomsdagene i Asserballe præstegård på Als — har sat ordene: »Barndommen er Grundtonen for hele Livet«. Med en forunderlig visionær styrke har han i disse bøger tegnet hele miljøet omkring barndommens tabte paradys, ja hans skildring virker så lyslevende, at man senere har kunnet genkende præstegårdens stuer og hele den frodige alsiske natur omkring hjemmet i Asserballe¹.

Født i Asserballe præstegård (»Det hvide Hus«) den 20. april 1857 har han dog kun været en seks års dreng, da faderen, Frederik Ludvig Bang, den 20. marts 1863 blev beskikket til sognepræst for Horsens købstads menighed². Den 3. september samme år meddelte hans efterfølger i Asserballe, pastor Georg Vilhelm Müller, at han havde betalt sin forgænger indløsningssummen³, og der kan derfor nu een gang for alle rammes en pæl igennem de mange drøftelser om, hvorvidt Herman Bang kan have oplevet det påfølgende krigsår på alsisk grund⁴. De stærke indtryk

¹) Sønderjydsk månedsskrift 1943, s. 41—49 (Fr. Terkelsen: Herman Bang og »Dybbøls Skygge«); smstds. 1947, s. 72—77 (sm.: Den virkelige Tine); Gads danske Magasin 1942, s. 629—642 (Morten Kamphøener: Herman Bangs Modeller).

²) Sdrjy. LA: Als og Ærø bispearkiv 1851—64 L. Indberetninger (fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet).

³) Sdrjy. LA: Als og Ærø bispearkiv 1683—1863 R. Forskelligt.

⁴) Således Oscar Geismar i »Nordisk Digtning i Nytiden« (1920) og tidsskriftet »Danmark« 1942 (nr. 11).

fra de tidlige år på Als må simpelthen tilskrives digterens overordentlig følsomme sind. Minderne fra årene på den frodige ø er utvivlsomt gang på gang blevet fremdraget i præstehjemmet i Horsens, således at Herman Bang senere med god grund har kunnet udtale, at han var vokset op »i Dybbøls skygge«.

Det vil være kendt, hvorledes Herman Bang hele livet igennem var sig bevidst, at han bar på en tung slægtsarv. Som sidste skud på den Bang'ske kulturslægts vidtforgrænnede stamtræ følte han sig med blodets bånd knyttet til en af de »Haabløse Slægter«. Denne undergangsstemning har kun kunnet styrkes, da hans fader måtte henleve sine sidste år i sindssygens mørke land. Billedet af faderen i »Det hvide Hus«, samt skildringen af den gamle excellence i »Det graa Hus« og skovrideren i »Tine« svarer derfor slet ikke til virkeligheden. Persongalleriet i hans bøger med tilknytning til den alsiske hjemstavn er nemlig som oftest bevidst fortegnet¹.

Herman Bangs fader hørte til det kuld præster, hvis opgave det var efter treårskrigen heldige afslutning for første gang i det gamle grænselands brogede historie at føre dansk kulturpolitik. Det kan vist roligt fremhæves som i høj grad heldigt både for ham selv og for hans virke i danskhedens tjeneste, at han kom til så god en dansk egn som Als, der alt igennem århundreder takket være tilknytningen til Odense bispestol var sammenvokset med dansk kulturliv. Han ville næppe have været den rette mand på en mere udsat post.

De gode alsinger fandt hurtigt ud af, at deres nye præst ikke var helt almindelig, hvorfor hans omskiftelige sind helt op til vor tid har været genstand for omtale i sognet. Hans typisk manio-depressive anlæg gav sig — som man sagde — udslag i, at han »snart var højt oppe og snart langt nede«².

¹) S. mdsskr. 1947, s. 72 f.

²) Gads danske Magasin 1942, s. 632.

Han skal for øvrigt have været en smuk og elegant mand, der yndede at ride på besøg hos sine kaldsfæller i nabo-sognene på en stor sort hest og iført langskødet frakke. Ofte kunne han dog virke både tungsindig og lidende, mens han til andre tider var sprudlende vittig og sarkastisk; »lidt skarp mod dem, han ikke syntes om, men hjertevindende varm og kærlig mod dem, han holdt af.«¹

Hans kirkelige foresatte var den myndige og særprægede biskop Jørgen Hansen², der i årene fra 1848 til 1864 forestod sit lille besynderlige bispedømme omfattende Als og Ærø. Uden tvivl har Bang i denne velafbalancerede mand haft en forstående rådgiver, der har kunnet bære over med sin uligevægtige præst, hvilket den efterfølgende brevveksling da også tyder på.

Bang har nemlig slet ikke haft let ved sin gerning. Det fremgår med al tydelighed af provst Hoecks indberetninger til biskoppen. Ved det første årlige besøg meddeler han således, at »Bangs Prædiken var tydelig og klar, men den savnede endnu praktisk Øvelse og Færdighed, hvad han dog med Tiden nok vil erhverve sig.« Forventningerne herom synes imidlertid ikke ganske at være blevet indfriet. Fra sommeren 1859 hedder det nemlig om hans katekisation af børnene: »Hans Spørgsmaal vare lidt uklare og i det hele taget for vanskelige, saa at han ikke altid fik ret tilfredsstillende Svar.«³ Det synes således i nogen grad at have skortet på pædagogiske evner.

Men også hvad økonomiske forhold angik, savnede Bang den rette forståelse, hvilket de følgende uddrag af et par breve fra biskop Jørgen Hansen, skrevet i sommeren 1858⁴,

¹) Præstegaardsliv, 4. samling, s. 93 (Litte Knudsen: Fra Als' gamle Præstegaard). Jvfr. Niels Lassen, Erindringer, I, 1918, s. 105—6.

²) Hans erindringer i Sønderjydske årbøger 1904, s. 1—215; se iøvrigt S. årb. 1952, s. 1—27 (M. Mackeprang); DBL. IX, s. 245—248 (Vald. Ammundsen).

³) Sdrjy. LA: Als og Ærø bispearkiv 1851—64 L. Indberetninger.

⁴) Sdrjy. LA: Als og Ærø bispearkiv, Jørgen Hansens konceptbøger.

klart viser. Situationen var den, at bønderne i Asserballe sogn som andetsteds på den tid ønskede at afløse tiendeydelserne med en pengeafgift i stedet for som hidtil at yde naturalier. Bønderne i pastor Bangs sogn var, som folk er flest. Hvor megen agtelse de end må have næret for deres sjælesørger, har de dog ikke undset sig for at benytte sig af hans manglende økonomiske sans.

Bønderne havde pruttet ved handelen med præsten, og denne havde ikke tilstrækkeligt sørget for at holde på sin ret. Yderne havde vogtet sig vel for at angive deres del af tiendepigten, og bispem foreslog derfor, at Bang søgte vejledning herom hos en af sine karle. »At Bønderne søge at slippe er naturlig, og det maa ei tages dem ilde op, at de kun anføre, hvad der tjener deres Sag, om ei Andet. Men Embedets lovlige Værge (o: præsten og bispem) kan ei derved lade det bero. Deres Tavshed er talende!«

Jørgen Hansen forelagde derefter et forslag »bygget paa Grunde, der er prøvede fra alle Sider«, mens pastor Bangs tidligere forslag ganske måtte afvises. »Vi skulle forudsætte Retfærdighed og ei slutte en Handel«, betonedes bispem over for sin præst. »De vil vist, gode Pastor Bang, selv have bemærket, at De ei har det rette Greb paa de civilpræstelige Forretninger, og dog er dette saa nødvendigt for enhver Præst, der især i vanskeligere Embeder i Tidens Løb skal kunne haandhæve sin Autoritet. Jeg kan ei Andet end bede Dem lægge mere Vind paa disse, navnlig ved enhver Sag nøie at agte paa, hvorom den dreier sig, ved hvilke Midler den kan opløses, samt hvad der med Hensyn hertil er at iagttage. Tiendesagen er blevet meget vanskeliggjort ved, at dette ei er holdt strengt for Øie.«

Trods alle patriarkalske vendinger virkede denne biskeppelige skrivelse dog stødende på Herman Bangs følsomme fader, som derfor omgående sendte bispem sin beklagelse over dens fremkomst. Jørgen Hansen måtte da igen til skrivepulten, og resultatet blev det følgende brev, der må siges at være en sand fundgrube til forståelse af

de to forskelligartede karaktertyper. Med sit noget rationalistiske tilsnit var biskoppen en mand med et sundt omdømme, dertil en foresat, der yndede at styre sit miniaturebispedømme efter de principper, der i hans ungdom var knæsat af den landsfaderlige enevælde. Med nøgternt overlæg og med forståelse for præstens sensible natur har han søgt at glatte ud på enhver antydning, som har kunnet vække den mismodige præsts tungsind. Han skrev:

»Det gjør mig meget ondt, gode Pastor Bang, at De over min Skrivelse er blevet »en Deel forpiint og bedrøvet« osv. Derfor foreløbigen to Bemærkninger: 1.: Jeg henregner Dem til mine bedste Venner. 2.: Jeg sætter Dem blandt de Præster, der have mest og sand Interesse for det gejstlige Kald. Det første er en Tanke, med hvilken jeg smigrer mig, det andet udtaler jeg officielt, saa ofte Leilighed gives. Just disse tvende Hensyn bestemte mig til Skrivelseren. Jeg skyldte Vennen at gjøre ham opmærksom paa Noget, der ei var uden Vigtighed. De har mange Venner, men ei Enhver faar Kald til at gjøre det Samme. Prøv De imidlertid at spørge paa Ære og Samvittighed en Mand blandt disse, til hvilken De staaer i Forretningsforhold. Dernæst ønsker jeg at sætte Forretningsmanden lige saa høit, som jeg sætter Præsten.

Skulle De have Grund til at være »en Deel forpiint og bedrøvet,« da maatte det, hvorpaa jeg gjorde opmærksom, være ekstraordinært. Dette er dog meget langt fra at være Tilfældet. De vil vist erindre, hvad Mynster i sit Vita siger om Professorernes Forretningsdygtighed¹. Det samme gjælder om Præsterne. »Det rette Greb« paa Forretninger er langt fra almindeligt. Efter at have beskjeftiget sig med Theologica, Undervisning osv. træde de ind i det administrative Forretningsliv som i en heel ny Sphære. Nogle have Talent derfor, andre opnaae aldrig at blive Forretningsmænd. Mange tilstaae det ligefrem, saaledes Pastor Schmidt-

¹) J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet, 1854, s. 213.

Phiseldeck¹ for mig engang i Deres Huus. Det kan aldrig bedrøve Dem saa meget at være gjort opmærksom paa, at De ei besidder en Fuldkommenhed, som De endnu kan erhverve, men som fragaaer mange meget respectable Mænd, uden at de derfor ansee sig beskjemmede.

De feiler høiligen, hvis De troer, at De er den Eneste i Stiftet, der har modtaget lignende. Jeg har ei sjælden paa denne Maade søgt at forebygge Ting, der kunde skade Vedkommende paa høiere Steder, og har ofte sagt ganske andre Ting. Fra en Præst modtog jeg engang et Svar, at han ei vidste, om min Skrivelse var officiel eller ei osv. Jeg maatte da tage Alt officielt, hvad der havde meget alvorlige Følger, saa at han senere takkede Gud for, at jeg privatim sagde ham ganske andre Ting. Jeg troer, at han har mig adskilligt at takke for, og veed, at han erkjender det.

Jeg kan nok begribe, at De i en mørk Stemning har seet Alt fra en sort Side. Men jeg beder Dem blot at see næriere til, og De vil see Sagen anderledes. Navnlig skulde det glæde mig meget, hvis De maatte erholde den Overbevisning, at jeg kun taler Sandhed og ei en Floskel, naar jeg tegner mig som Deres sande Ven«.

Den djærve biskop skildrer i sit brev med sund menneskeforstand Herman Bangs fader, som han kunne være, når han var langt nede. Men med en sådan faderlig ven som foresat har årene i Asserballe trods alt forment sig så godt, at de senerehen har stået som den gode tid i familiens tilværelse. Hine barndomsår, som aldrig svandt ud af digterens sind, tværtimod arbejdede hans fantasi videre på minderne om dem. Faderens ubehjælpssomhed i det praktiske liv og følelse af egen utilstrækkelighed hørte imidlertid med til den arv, han gav videre til sin søn.

¹) Præst i Flensborg 1851—64.